

DISKUTABLĀIS KOLEKCIJU JAUTĀJUMS: Latvijas Universitātes pieredze

ILGA MANTINIECE, Mg.sci.soc.
Latvijas Universitātes Bibliotēka

8.04.2024.

Tēma prezentēta LU 82. starptautiskās zinātniskās konferences Zinātņu vēstures un muzeoloģijas sekcijas sēdē “Krājums kā Latvijas Universitātes vēstures izpētes avots un rezultāts”. Saistībā ar šo vadmotīvu jāatzīmē, ka visbiežāk par vēsturiskās izpētes objektu kalpo krājumā ietilpstošās dažādās kolekcijas, kas pašas par sevi saturiski ir pētniecības procesā izmantojamo materiālu kopa. Dažas no tām ir veiksmīgi saglabājušās savā vēsturiskajā veidolā, dažas restaurētas, kaut arī ar atsevišķiem iztrūkumiem, dažas veidotas no jauna, bāzējoties uz agrāko krājumu fragmentiem. Kolekciju pārvaldība pārsvarā ir muzeju vai bibliotēku pārziņā, tomēr to liktenis nereti pakļauts ārējiem faktoriem (telpu trūkums, restaurācijas iespējas).

Prezentācijā pārsvarā pievērsta uzmanība LU Bibliotēkas ieguldījumam LU vēstures avotos minēto dažādu prominentu personu, kā arī tās institūciju pienesuma vēsturiskās piemiņas saglabāšanai.

Izmantotie termini

KOLEKCIJA - no tematiski vai pēc citas loģiskas pazīmes – ar vēsturisku, zinātnisku vai māksliniecisku vērtību – mērķtiecīgi veidots mākslīgi apvienotu atsevišķu dažādas izcelsmes [informācijas] resursu kopums kā viena klasifikācijas un uzskaites vienība.

PRIVĀTPERSONAS KOLEKCIJA - no kolekcijas īpašnieka pirkuma vai dāvinājuma ceļā pārņemta zinātniska vai kultūrvēsturiska Latvijas Universitātei nozīmīga kolekcija.

VĒSTURISKO LU INSTITŪCIJU KRĀJUMU KOLEKCIJA - ar Latvijas Universitātes saistītu un savu darbību pārtraukušu institūciju vai LU struktūrvienību veidots informācijas resursu krājums, kas nodots Latvijas Universitātes Bibliotēkai.

Jēdziens “kolekcija” gan tiek lietots ļoti plašā interpretācijā. Visplašāk izmantotajā Universitātes vēstures avotā - “Latvijas Universitāte divdesmit gados:

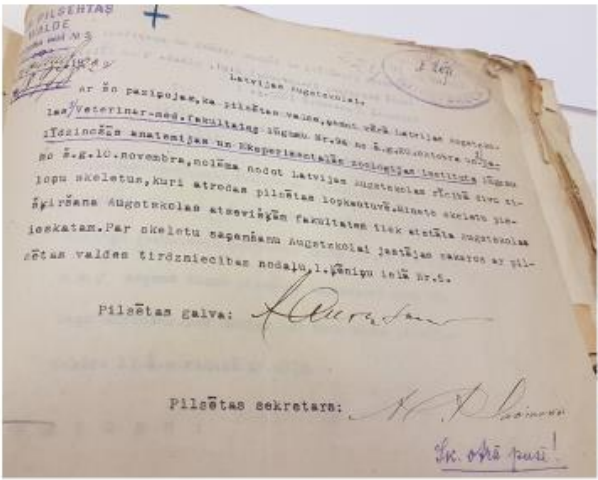
1919-1939” bibliotēku krājuma kontekstā vārds “kolekcija” neparādās. Kolekcijas tiek minētas citā aspektā, to vēl neattiecina uz grāmatām. Fakultāšu un tām padoto institūtu un citu struktūrvienību rīcībā esošās kolekcijas vairāk bija domātas apmācības nekā pētniecības nolūkiem. Konkrētajā izdevumā minētās pie Arhitektūras, Teoloģijas un Lauksaimniecības fakultātēm esošās kolekcijas mums praktiski ir zudušas. Par saglabātību un attīstību varam runāt attiecībā uz no Matemātikas un dabaszinātņu fakultātes, īpaši no Dabaszinātņu nodaļas mantotajām kolekcijām zooloģijā, botānikā, ģeoloģijā. Dažām pirmsākumi sniedz jau priekšteča Rīgas Politehniskā institūta laikos, dažām galvenā attīstība attiecināma uz pēdējo pusgadsimtu un mazāk. Vēsturiskajā aspektā visbiežāk tiek pieminēti profesora Nikolaja Maltas un baltvācu botāniķa Karla Reinholda Kupfera herbāriji, kas tagad atrodas LU Muzeja pārziņā.

Nelielai atkāpei atskats uz kolekcijām piedāvāto objektu dažādību. Pētot arhīva materiālus, lietā ar nosaukumu “Sarakste ar Centrālo bibliotēku, fakultātēm u.c. par bibliotēkas telpu paplašināšanu, par štatu komplektēšanu, par grāmatu iegādi, par grāmatu fondiem u.c.” iekļūduši arī ar bibliotēku nesaistīti jautājumi. 1922. gada beigās Rīgas pilsētas valde piedāvāja Latvijas Augstskolai divu ziloņu skeletus no pilsētas lopkautuves. Veterinārmedicīnas fakultātes dekāns Ludvigs Kundziņš parakstījās par viena pusaugu zilonēna skeleta saņemšanu, bet Salīdzinošās anatomijas un eksperimentālās zooloģijas institūta profesors Naums Lebedinskis saņēma lielākā ziloņa skeletu - gan ar iztrūkstošiem ilkņiem un bez vairākiem skeleta kauliem, par ko tika ziņots atskaitē.

Tas, protams, deva savu artavu uzskatāmu objektu kolekcijas veidošanā, bet jāšaubās, vai apliecinotus arhīva dokumentus kāds iedomātos meklēt arhīva lietā, kas saistīta ar bibliotēku. Bibliotēkā ziloņi pilnīgi noteikti nenonāca...

**«Sarakste ar
Centrālo bibliotēku,
fakultātēm u.c. par
bibliotēkas telpu
paplašināšanu, par
štatu
komplektēšanu, par
grāmatu iegādi, par
grāmatu fondiem
u.c.»**

LVVA 7427-6-227

Pilsētas galva: *[Signature]*

Pilsētas sekretars: *[Signature]*

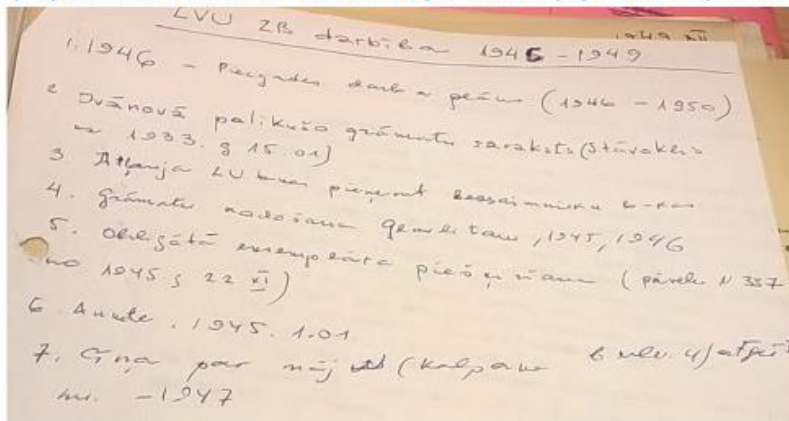
[Handwritten note: In. o. v. p. p. p.]

 Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2024

3

Runājot par bibliotēkas kolekcijām, kas attiektos uz pirmskara periodu, vienīgās izvērstākās ziņas atrodamas pašreizējās LU Bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu krājumā glabātajā neformālajā Bibliotēkas arhīvā. Līdz ar oficiālo atskaišu un citu dokumentu kopijām un dažādiem citiem materiāliem tas glabā arī kādreizējo darbinieku atmiņu fragmentus, restaurējot atmiņā maz pieminētus vēstures faktus.

No LU Bibliotēkas arhīva Reto grāmatu un rokrakstu krājumā
(nepublicētie materiāli – atskaites, pārskati, ziņojumi, atmiņas u.c.)

Diemžēl tur ir ārkārtīgi daudz pretrunu, kas krietni pazemina ticamību, tomēr zināmu priekšstatu šie materiāli dod. Tā, piemēram, Filoloģijas fakultātes bibliotēkas darbinieku atmiņās pēc sistemātiskā principa vienkopus esošs krājums tiek pielīdzināts kolekcijai (pirmoreiz nodēvējot to par kolekciju), un tiek runāts par klasiskās filoloģijas fondu ar divām nodaļām - grieķu un latīņu valodas. Citos gadījumos tas ir pārņemts no viena konkrēta avota, piemēram, tā dēvētais 'Zviedru fonds' (t.i., grāmatas no Zviedru filoloģijas semināra). Daļai krājuma pat bijušas izveidotas kartotēkas ('Polonika', 'Baltistika' utt.), tomēr laika gaitā vairums grāmatu dažādu pārmaiņu rezultātā ir tikušas izkliedētas kopējā krājumā.

Nevar simtprocentīgi paļauties arī uz padomju gadu agrākajiem publicētajiem avotiem, pat ne tik daudz ideoloģijas ziņā, cik uz informāciju kā tādu. Piemēram minēšu pāris absurdus, kas nepārbaudot nekritiski tikuši tiražēti tālāk:

Pirmajā plašākajā izdevumā par bibliotēkas vēsturi - 1963. gadā izdotajā "Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitātes zinātniskā bibliotēka: vēsture, fondi, katalogi, lasītāju apkalpošana" - runājot par bibliotēku, tolaik – Fundamentālo bibliotēku (centrālo), piemin dalījumu vecajā un jaunajā fondā, pirmoreiz pieminot kolekciju jēdzienu attiecībā uz grāmatām, gan ne gluži pašreizējā lietojumā: "Vecajā fondā ietilpst arī grāmatu kolekcijas, kas vai nu dāvinātas bibliotēkai, vai arī pirktas no bijušajiem universitātes mācītājiem. Tā, piem., ar prof. J.Bencingera bibliotēku iegūta vērtīga grāmatu kolekcija, kas apkopo grāmatas par Baltijas tautu vēsturi, etnogrāfiju, mākslu un daļlīteratūru (APLAMĪBAS!). Vecajā fondā glabājas arī citas interesantas grāmatu kolekcijas, piem., prof. E.Lejnieka bibliotēka - matemātikas zinātnē, prof. P.Šmita grāmatu kolekcija - ķīniešu un mongoļu valodā, prof. P.Zālītes dāvinātās grāmatas - filozofijā, pasniedzēja P.Brunovska rūpīgi savāktā literatūra valodniecībā, it īpaši austrumu valodās, prof. E.Stranda krātie periodiskie izdevumi zoologijā, prof. K.Baloža vērtīgais grāmatu klāsts ekonomikā un med.zin.dokt. J.Kaires dāvinātās grāmatas medicīnā un bioloģijā."

Attiecīgi 1964. gadā Maskavā izdotajā izziņu izdevumā "Библиотеки высших учебных заведений СССР" tika tiražēts, ka "Из крупных книжных коллекций, вошедших в состав Библиотеки, можно назвать следующие: проф. И.Бенцингера "Baltica", содержащую редкие и ценные труды по истории народов Прибалтики; сиолога проф. П.Шмита - литература на китайском и монгольском языках; проф. П.Залите - литература по филологии (главным

образом, немецкой); П.Бруновского - литература на языках народов СССР и древнееврейском языке; фонд б. Института И.Гердера - книги по истории немецкой литературы; проф. Э.Штрэнда - по зоологии и эмбриологии; доц. Н.И.Кохановского - литература универсального характера с большим количеством редких изданий.”

Praktiski starp LU vēstures avotos minētām kolekcijām Centrālās bibliotēkas krājumā vienmēr tiek pieminētas Jāņa Rapas (1885-1941), Imanuela Bencingera (1865-1935) un Aleksandra Kaires (1873-1936) kolekcijas.

Pirmskara Universitātes Centrālajai bibliotēkai nebija tradīcijas veidot kolekcijas, tomēr kā tāda pirmā izveidojās 1932. gadā no grāmatizdevēja Jāņa Rapas atpirktā privātbibliotēka, kas sabiedrībā bija pazīstama kā Baltikas kolekcija, lai gan aptvēra gan Baltiku, gan Letiku, gan grāmatnieka profesionālo literatūru. Tika inventarizētas 10.590 iespiedvienības.

Diemžēl Universitātes bibliotēka jauniegūtās grāmatas nesaglabāja kā vienotu kolekciju, izņemot Baltikas daļu (pārsvārā vācbaltu izdevumus). Bibliogrāfiskie retumi, kuru bija ne mazums, tika pievienoti reto grāmatu krājumam, bet pārējo - arī patiešām vērtīgo Letikas daļu, izklīdēja kopējā krājumā, lai gan Jānis Rapa sakrāto izdevumu ziņā daudz neatpalika no bibliofila Jāņa Misiņa. Tā būtu varējusi tikt saglabāta kopumā kā šobrīd fantastiska kolekcija. Šis ir klasisks piemērs diskutablam jautājumam - vai strādāt pie tā, lai mainītu tā laika kļūmīgo risinājumu un pēc vispārējā krājumā izklīdētās daļas apzināšanas atjaunotu šo kolekciju tās oriģinālajā veidolā?

Nākamā kolekcija - arī kā pirkums - bija teoloģijas profesora Imanuela Bencingera privātbibliotēka, iegādāta pēc viņa nāves un pirmā, ko pilnībā saglabāja un izvietoja kā vienotu atsevišķu kolekciju, lai gan tad to tā vēl nesauca. Ievērojamus postījumus tai nodarīja vēlākā padomju cenzūra, tādēļ no vairāk kā 1300 sējumiem palikusi tikai puse.

Kolekcijā saglabājušies izdevumi reliģijas vēsturē, literatūra par Veco Derību, vēsturiski materiāli par Svēto Zemi saistībā ar trim reliģijām - kristietību, jūdaismu un islāmu, Bībeles arheoloģija, Bībeles ģeogrāfija, Seno Austrumu civilizācija kopumā un detalizēti, bibliskās orientālās valodas. Bet iepriekšminētajā 1963. gada grāmatā par

LU Bibliotēku bija apgalvots, ka kolekcija satur grāmatas par Baltijas tautu vēsturi, etnogrāfiju, mākslu un daiļliteratūru...

Prof. Imanuels Bencingers
(1865-1935)

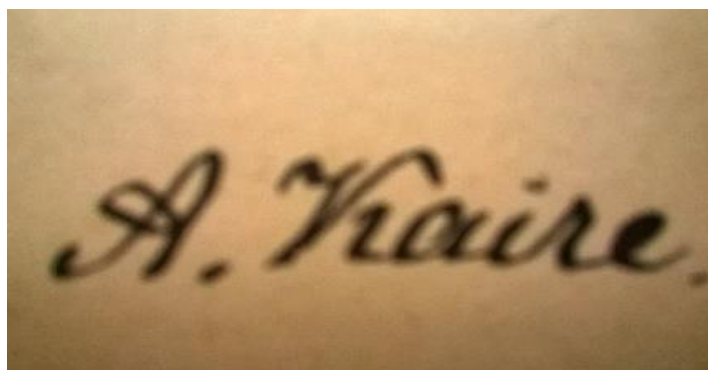

Palestīnas karšu komplekts, 1880.

82. Latvijas Universitātes starptautiskā zinātniskā konference 2024 6

Cita iespaidīga 30. gadu kolekcija bija 1936. gadā mirušā Liepājas ārsta Aleksandra Kaires novēlētā privātā bibliotēka (8,5 tūkstoši iespiedvienību). Testamenta novēlējumā bija minēta viņa bibliotēka ap 20.000 latu vērtībā, vairākas gleznas, laboratorijas piederumi un dažādas ķīmikālijas, ko sadalīja Medicīnas fakultātei un Centrālajai Bibliotēkai. Dr. Kaires personiskā bibliotēka, kas bija viena no plašākajām Latvijā, tika iekļauta Centrālās Bibliotēkas fondos kā tāda, kas aptver vairākas jomas, nevis ir šauri specifiska, kas būtu jāsadrumstalo pa atsevišķiem Medicīnas fakultātes institūtiem vai katedrām (Medicīnas fakultātei savas vienotas bibliotēkas nebija). Tādēļ vēlākajos gados, kad uz LU Medicīnas fakultātes bāzes tika organizēts Rīgas Medicīnas institūts (1950), Dr. Kaires grāmatas palika LU Bibliotēkas rīcībā. Tomēr Kaires kolekcijai nav piešķirts atsevišķs novietojuma šifrs, nedz arī tā ir nodalīta no vispārējā krājuma, līdz ar to jāšaubās, vai formāli to var dēvēt par individualizētu kolekciju.

Arī Dr. Kairei savulaik kļūdaini tikusi piedēvēta "Baltikas" kolekcija – pat izdevumā "Latvijas Universitāte 75" apgalvots: "*No ievērojamākiem privātpersonu dāvinājumiem minami Liepājas ārsta J.Kaires grāmatu kolekcija "Baltica" (8000 iespiedvienības)*".

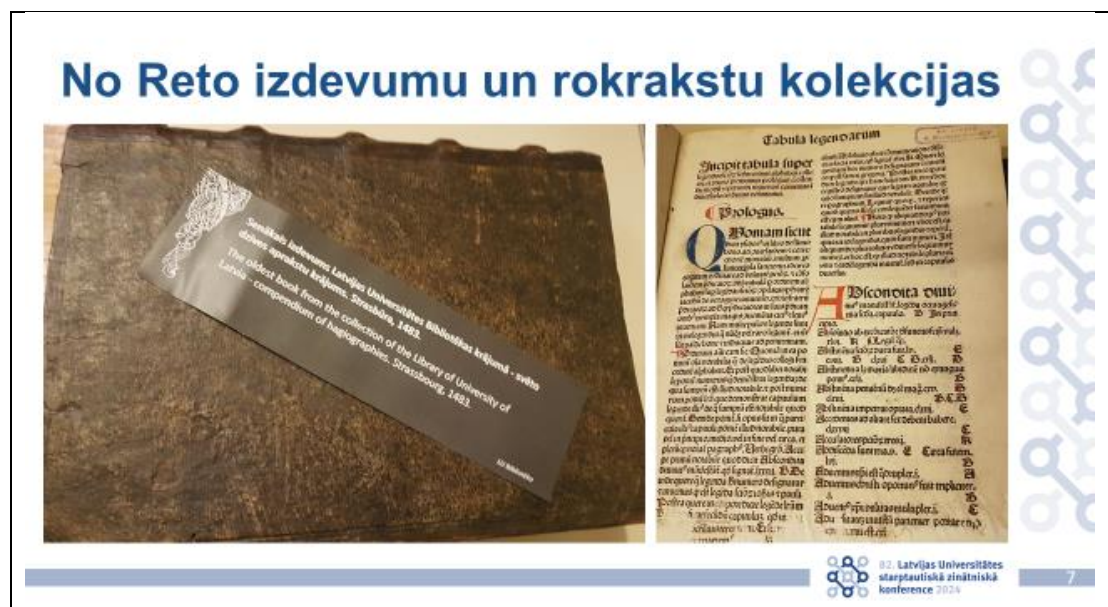

Tālāk pievēršīšos kolekcijām, ko var dēvēt par mūsu īpašajām kolekcijām. Līdzšinējais lietotais apzīmējums 'speciālās' kā tiešs tulkojums no angļu valodas varbūt nebūtu īsti pareizs, jo vairāk attiecas uz veidu, nevis nozīmīgumu un unikalitāti. Tās ir Reto izdevumu un rokrakstu kolekcija, Latvijas Universitātes izdevniecības izdevumu kolekcija, triju Universitātes korifeju - profesoru Ernesta Felsberga, Pētera Šmita un Embrika Stranda kolekcijas. Tās visas ir tikušas aktīvi atspoguļotas dažādās "Dārgumu" izstādēs, "Mirkļu" sērijā, jubilejas izstādēs.

Reto izdevumu un rokrakstu kolekcija ietver sevī arī daudzus izdevumus, kas vienlaicīgi skaitās citu kolekciju sastāvdaļa, bet pēc kritērijiem tiek glabāta starp retumiem. Retumu krājumā ietilpst uz Letoniku attiecināmie izdevumi - seniespiedumi, kas izdoti līdz 1830. gadam svešvalodās Latvijā vai par Latviju, un līdz 1855. gada robežai latviešu valodā izdotie, tāpat arī līdz 1800. gadam (ieskaitot) senie izdevumi svešvalodās. Kad sāku strādāt bibliotēkā 80. gadu sākumā, retumu hronoloģiskā robeža bija noteikta līdz 1700. gadam, nevis 1800. gads, kā tas ir tagad. Šī iemesla dēļ krātuvē, nevis retumu telpā, joprojām atrodas liels daudzums grāmatu no šī starpposma - 18. gadsimta. Manā skatījumā, būtu jāpārbīda gadu robeža arī Letonikas kritērijiem.

Pasaulē seno grāmatu skaits turpina sarukt, kaut arī to praktiskās lietošanas vērtība dažkārt ir minimāla. Tomēr tās kļūst par bibliogrāfiskiem retumiem, un to saglabāšana ir būtiska. Pētniecības nolūkiem ideāli ir nodrošināt virtuālās versijas, lai pasargātu pašus izdevumus, un iespēju robežās tāda opcija tiek piedāvāta.

Lielu daļu seniespiedumu veido antīkās literatūras darbi dažādos literatūras žanros, vēsturiskā proza, filozofiskā proza. Retumu krājumā glabājas gan senie pergamenti (kopskaitā 17), gan 19. gadsimta sākuma lielformāta gravīru izdevums ar franču imperatora Napoleona Ēģiptes ekspedīcijas dokumentētajiem pētījumiem. Manuskriptiem un gravīrām veikta restaurācija, taču tāda nepieciešama arī daudziem citiem izdevumiem, kas šķiet neatrisināms uzdevums. Retumu kategorijā ietilpst arī kultūrvēsturiski nozīmīgi attēlizdevumi, kuriem arī būtu nepieciešams atbilstošs glabāšanas režīms.

Senākais izdevums LU Bibliotēkas krājumā - svēto dzīves aprakstu krājums. Strasbūra, 1483 (Jakoba no Varacas "Legenda aurea", t.i., "Zelta leģenda")

Kritēriji iekļaušanai bibliotēkas reto izdevumu krājumā laika gaitā ir mainījušies. Padomju periodā pastāvēja norādījumi šajā kolekcijā iekļaut arī nelegālos

revolucionārās kustības izdevumus, kas publicēti Krievijā līdz 1917. gadam un Latvijā līdz 1940. gadam, kā arī marksisma-ļeņinisma klasiķu darbu pirmizdevumus. Atsevišķi tika izdalīta arī t.s. *Russica* (līdz 1830. gadam publicēti izdevumi). Pēcpadomju periodā šie kritēriji tika pārskatīti un daļa izdevumu atgriezti krājumā. Arī neilgu laiku pastāvējusī plašā Baltikas novadpētnieciskās tematikas kolekcija ir tikusi izformēta un atgriezta atpakaļ vispārējā krājumā. Par to vairs liecina tikai grāmatu iekšlapās ar zīmuli rakstītas piezīmes par attiecināšanu uz retumiem. Jāatzīst, ka formāla vadīšanās tikai pēc hronoloģiskajām robežām nav pārliecinošs arguments raritātes novērtēšanā.

Visbiežāk pieminētā LU Bibliotēkas īpašā kolekcija ir 90. gadu beigās izveidotā LU rektora, profesora Ernesta Felsberga privātbibliotēkas un viņa lolojuma - LU Filoloģijas fakultātes Mākslas kabineta grāmatu krājuma - apvienotā kolekcija. Tā ir pirmā apzināti veidotā kolekcija pēcpadomju gados, jo sākotnēji šāds apkopojums nepastāvēja. Tas bija LU Bibliotēkas lēmums pirms nepilna gadsimta ceturkšņa - uz saturiskās līdzības pamata sapludināt vienotā kopumā institūcijas bibliotēku un izcilas personības privāto krājumu. Viss sākās Atmodas laikā kā Bibliotēkas Tautas frontes grupas iniciatīva izcelt no aizmirstības pirmā Universitātes rektora E. Felsberga vadītā Mākslas kabineta grāmatu krājumu.

Kolekcijai šajā gadsimtā ir tikusi pievērsta liela uzmanība kā pētījuma objektam, veltot tai ne vienu vien publikāciju un priekšlasījumus dažādās LU organizētajās konferencēs, kā arī veidotas vizuāli iespaidīgas izstādes. Tomēr joprojām nav pilnībā atsegts viss LU Mākslas kabineta attēlizdevumu kopuma saturs, jo liela daļa materiālu prasa papildus pētniecību. Kolekcijā, līdzās G. Hirth izdevniecības izdotajiem vizuālajiem materiāliem un Alinari izdevniecības kvalitatīvajām itāļu mākslas un arhitektūras fotogrāfiju reprodukcijām, ietilpst arī plašs klāsts ar krāsainām un melnbaltām reprodukcijām, tematisku dažāda formāta un kvalitātes ilustratīvo materiālu, fragmentiem, fotogrāfijām u.tml., kas vēsturiski izmantoti mācību procesā.

Tomēr, lai kā tiktu slavināts šis krājums, Bibliotēkas dziļumos slēpjas vēl viens ne mazāk vērtīgs tādas pašas tematikas, varētu teikt, pat universālāks krājums - 1939. gadā likvidētās vācu Mākslas biedrības "Kunstverein Riga" Latvijas Universitātei nodotais bibliotēkas krājums, 5000 mākslas grāmatu, kas atrodas vienkopus. Tām pat piešķirts atsevišķs šifrs. Šis krājums izceļas gan ar informatīvo bagātību, gan vizuālo vērtību, taču par tā esamību līdz šim nav bijis tikpat kā nekādas publicitātes.

Vai tā būtu publiskojama kā vēl viena mākslas grāmatu kolekcija vai pievienojama esošajai kā atsevišķa patstāvīga daļa? Pēdējais variants nebūtu pieņemams, jo ir pretrunā koncepcijai par pašas Universitātes indivīdu vai struktūrvienību ieguldījumu. Taču varbūt ir vērts uzsākt jaunu tendenci un attīstīt Bibliotēkā kolekciju blokus?

Prof. Pēteris Šmits
(1869-1938)

82. Latvijas Universitātes starptautiskā zinātniskā konference 2024

9

Profesora Pētera Šmita dāvinājums Latvijas Universitātes bibliotēkai, precīzāk – LU Filoloģijas fakultātei, ir viens no lielākajiem (2162) un saturiski interesantākajiem, atbilstoši dāvinātāja daudzšķautņainajai personībai kā valodniekam, folkloristam, etnogrāfam, sinologam. Liela daļa šīs kolekcijas atbilst reto izdevumu kritērijiem. Tajā ietilpst gan bibliogrāfiskie retumi (senākais izdevums datēts ar 1521. gadu), gan vairāki pasaulē vienīgie ķīniešu, mandžūru un mongoļu iespieddarbi un rokraksti, kas to apvij ar eksotisku auru un veido kolekcijas unikālo daļu. Tomēr, ja runājam par diskutabliem jautājumiem, ir vēlama dziļāka ekspertīze ķīniešu izdevumu vecuma precizēšanai.

Prof. Embriks Strands
(1876-1947)

82. Latvijas Universitātes starptautiskā zinātniskā konference 2024

10

Zooloģijas profesors un entomologs Embriks Strands, viens no slavenākajiem Latvijas Universitātes uzaicinātajiem ārzemju profesoriem, ir atstājis trešo lielāko no īpašajām kolekcijām. Lai gan tā ir orientēta uz salīdzinoši specifisku profesionālo auditoriju, tās nozīme ir ievērojama. Šīs kolekcijas grāmatas pārsvarā nav vizuāli

iespaidīgas, tomēr jubilejas izstāde 2016. gadā pierādīja, ka sabiedrību var ieinteresēt ar izstādei pārdomāti atlasītiem eksponātiem. Nav obligāti aprobežoties tikai ar vienas iestādes materiāliem – izstādes un ekspozīcijas var veidot kompleksi un sadarbībā (protams, norādot eksponātu piederību – bibliotēka, muzejs).

Šobrīd līdz ar LU Bibliotēkas un LU Akadēmiskās bibliotēkas apvienošanu būtu vērts aktualizēt jautājumu par E. Stranda bibliotēkas atjaunošanu tās sākotnējā veidolā. Pēc profesora nāves 1947. gadā Latvijas Universitāte ieguva lielāko daļu no tās, bet daļa nonāca LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas rīcībā. Savulaik prof. E.Strands tika izteicis vēlmi, lai viņa bibliotēka pastāvētu kā nedalīta vienība. Diemžēl pastāv šaubas, vai LPSR ZA FB esošā E. Stranda kolekcijas daļa ir tikusi glabāta ar pienācīgo rūpību un saglabāta krājumā. Pilnīga saglabātība garantēta ir vienīgi retajiem izdevumiem.

LU izdevumu kolekcijā ietilpst praktiski viss Universitātē publicētais, sākot no 1921. gada - LU Zinātniskie raksti, mācībspēku lekciju konspekti, mācību līdzekļi, rakstu krājumi, konferenču materiāli, programmas, periodiskie izdevumi, kartogrāfiski izdevumi, bibliogrāfiskie rādītāji u.c.

Lai gan pēdējo gadu LU Apgāda izdevumi, sevišķi monogrāfijas, ir kļuvuši izteiksmīgāki gan vizuāli, gan saturiski, bija laiks, kad šķita, ka LU Raksti tomēr negūst pietiekamu novērtējumu. Lai rosinātu diskusiju, vai tie ir nenovērtēti vai pārvērtēti, notika virkne pasākumu - konference, izstādes (klasiskā, ceļojošā standu un virtuālā), kā arī iziešana ārpus Latvijas robežām, aizceļojot ar šo izstādi pie Lietuvas kolēģiem. Vairums pēdējo gadu izdevumu tiek publicēti elektroniskā formātā (kopš 2004. gada), bet agrākie izdevumi tiek digitalizēti. Tādējādi LU izdevumu kolekcijas jēdziens būtu paplašināms un definējams kā drukāto un elektronisko resursu hibrīdkolekcija.

LU Raksti gan ir tikai daļa no LU izdevumiem. Konkrētā kolekcija ir viziteiktākā Latvijas Universitātes kā zinātniskās un pedagoģiskās darbības laikmeta liecība. Ja tiktu veidoti kolekciju bloki, tā labi saderētu ar izdevumiem par LU vēsturi, kas ne vienmēr ir LU izdoti.

Kopumā LU Bibliotēkas krājumā ietverti vairāki desmiti atsevišķu kolekciju. Par nozīmīgākajām no tām ir tapušas publikācijas un izstādes, veidoti reklāmas bukleti. Kopš tā dēvētais vecais krājums, tostarp arī no nozaru bibliotēkām, tika koncentrēts glabāšanai krātuvē Lielvārdes ielā 24, radās iespēja uz to paraudzīties kompleksāk. Ap 2009. gadu sākās mērķtiecīga kolekciju identificēšana no kopējā krājuma, kā arī jaunu kolekciju veidošana.

Ne visas fakultāšu bibliotēkas iegūtos lielākos dāvinājumus vai privātbibliotēku pirkumus glabāja kā kolekcijas – lielākā daļa tika sadalīta pēc sistemātiskā principa. Vēsturisko LU institūciju krājumus par kolekcijām var dēvēt visai nosacīti, jo tās būtībā ir vēsturiski saglabājušās dažādu Universitātes struktūrvienību bibliotēku daļas, kam raksturīgs tematiskais dalījums un kas savukārt var iekļaut atsevišķas kādreizējās privātkolekcijas. Ikvienas bibliotēkas goda lieta ir būt arī retu un unikālu izdevumu īpašnieci, un bieži šādi izdevumi nāk tieši no privātajām kolekcijām. Taču ko darīt, ja tāds pats izdevums ir bijis vairākiem īpašniekiem? Telpu trūkuma dēļ var rasties vēlme to uzskatīt par lieku dubletu, tomēr tas var graut kolekcijas kopainu. Kurā kolekcijā to atstāt?

Telpu trūkums ir būtisks faktors, lemjot par esošo kolekciju paplašināšanu vai jaunu veidošanu. Piemēram, 1961. gadā LU saņēma ekonomista Nikolaja Kohanovska (1871–1966) dāvinājumu. Būdams LU docētājs 20. gadsimta 20. gados, mūža nogalē viņš Universitātes bibliotēkai (tobrīd – LVU Zinātniskajai bibliotēkai) novēlēja savu unikālo ekonomiskās literatūras privātbibliotēku, kas tika iekļauta krājumā kā vienota kolekcija. LU Bibliotēkas rīcībā esošā Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes pirmskara krājuma izpētē tika konstatēts, ka arī tajā ir daudz grāmatu, kas savulaik saņemtas no N. Kohanovska kā dāvinājums vai pirkums. Šos izdevumus ir iespējams identificēt, bet jāizlemj, vai tos pievienot esošajai kolekcijai vai saglabāt vēsturiskajā fakultātes krājumā. Autore pieņemums – vēlāmākais risinājums būtu tos fiziski saglabāt esošajās robežās, bet apvienot virtuāli.

Virtuālas kolekcijas varētu veidot arī citos gadījumos, piemēram, attiecībā uz Latvijas Universitātes priekšteča – Rīgas Politehniskā institūta – bibliotēku, izveidojot virtuālu "zudušo bibliotēku" no LU Bibliotēkā un Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskajā bibliotēkā izklaidētajām daļām. RPI kā vēsturiskas institūcijas bibliotēkas grāmatas līdz šim nav sistemātiski apzinātas, lai gan tās veido LU Bibliotēkas

kultūrvēsturisko pamatu – senāko pirmkrājumu. Politiskie apstākļi padara neiespējamu pat virtuāli apvienot šo kolekciju ar Krievijā palikušo Ivanovozņesenskas “Rīgas fondu” – 1914. gadā evakuēto RPI bibliotēkas daļu, taču iespējams pievienot trūkstošo izdevumu digitālās versijas, norādot, ka tās nav no oriģinālā eksemplāra.

LU Bibliotēkas pirmskara krājums ir īpaši vērtīgs humanitāro zinātņu pētniekiem, savukārt eksakto zinātņu pārstāvjiem tas bieži šķiet mazāk nozīmīgs. Tomēr jebkurā gadījumā prioritāte ir šī kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana, vienlaikus domājot par tā pieejamību un lietojamību. Lai veicinātu interesi, digitalizēto materiālu piedāvājums jāpapildina ar pienācīgu publicitāti. Diemžēl elektroniskās saites uz publicitātes materiāliem nereti IT reformu gaitā kļūst neaktīvas.

Noslēgumā - aicinājums kritiski izvērtēt jaunu kolekciju veidošanas vai veco kolekciju saglabāšanas principus, vajadzības gadījumā pieļaujot elastīgu, radošu pieeju. Krājuma dalīšanai kolekcijās nav jākļūst par pašmērķi, tomēr tā skatāma kontekstā ar vēstures liecību saglabāšanu un publicitāti kā pievienoto vērtību.

Informācijas avoti:

1. Latvijas Universitāte divdesmit gados: 1919-1939. 1. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939.
2. Latvijas Universitāte 75. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994.
3. Latvijas Universitātes Bibliotēka. Inventāra grāmatas (1919-1992). (Nepublicēts materiāls)
4. Latvijas Universitātes Bibliotēka. Materiāli no LU Bibliotēkas arhīva Reto grāmatu un rokrakstu krājumā: atskaites, pārskati, darbinieku atmiņas, piezīmes. (Nepublicēti materiāli)
5. Latvijas Universitātes Bibliotēka laikmetu griežos. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.
6. LV_LNA_LVVA_F7427_S6_L227. Sarakste ar Centrālo bibliotēku, fakultātēm u.c. par bibliotēkas telpu paplašināšanu, par štatu komplektēšanu, par grāmatu iegādi, par grāmatu fondiem u.c.
7. Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitātes zinātniskā bibliotēka: vēsture, fondi, katalogi, lasītāju apkalpošana. Rīga 1963.
8. Библиотеки высших учебных заведений СССР. Москва: Издательство Московского университета, 1964.

DISKUTABLAIS KOLEKCIJU JAUTĀJUMS: LATVIJAS UNIVERSITĀTES PIEREDZE

Ievads. Runājot par Latvijas Universitātes kultūrvēsturisko mantojumu, nereti atsaucamies uz daudzajām un dažādajām kolekcijām, ar ko lepojas viena vai otra LU struktūrvienība. Jēdziens *kolekcija* gan tiek lietots ļoti plašā interpretācijā. Dažas no tām ir veiksmīgi saglabājušās savā vēsturiskajā veidolā, dažas restaurētas, kaut arī ar atsevišķiem iztrūkumiem, dažas veidotas no jauna, bāzējoties uz agrāko krājumu fragmentiem. Kolekciju pārvaldība pārsvarā ir muzeju vai bibliotēku pārziņā, tomēr to liktenis nereti ir pakļauts ārējiem faktoriem (telpu trūkums, restaurācijas iespējas). Prezētācijā pārsvarā pievērsta uzmanību LU Bibliotēkas ieguldījumam LU vēstures avotos minēto dažādu prominentu personu pienesuma vēsturiskās piemiņas saglabāšanai.

Mērķis. Aplūkojot pretrunas starp vēlamo un esošo situāciju kolekciju veidošanas un uzturēšanas jautājumos, kā arī neviennozīmīgo un dažkārt subjektīvo attieksmi katrā atsevišķā gadījumā, autores mērķis bija rosināt sabiedrību apzināties atmiņas institūciju atbildību ilgtermiņā.

Metodes. Šis pētījums varētu tikt klasificēts gan kā vēsturiskais pētījums, gan kā uz induktīvu pieeju balstīts konstatējošais pētījums, orientēts uz situācijas izvērtēšanu praksē. Tajā tika izmantotas jaukta tipa metodes, pārsvarā - kvalitatīvās pētījumu metodes, veicot primāro un sekundāro datu kontentanalīzi. Salīdzinot pirmavotos iegūtos sākotnējos datus par dažādu kolekciju saturisko aspektu, kā arī skaitliskos rādītājus, ar vēlākās apkopojosās sekundārās informācijas gadu gaitā mainīgo interpretāciju, tas tika skatīts kontekstā ar vēstures liecību saglabāšanas iespējām dažādos vēstures periodos, kā arī mūsdienu apstākļos.

Rezultāti. Tika konstatēts, ka kolekciju jautājums joprojām prasa lielu papildus darbu gan to pilnīguma apzināšanā, gan to fiziskās saglabātības ziņā, jo pārsvarā tās ir vērtības no pirmskara perioda. Vairums kolekciju ir apzinātas un publiskas, īpaši tās, uz kurām atsaucas Universitātes vēstures izdevumi. Ne mazums ticis rakstīts par dažādu izcilu personību ieguldījumu Universitātes kultūrvēsturiskā mantojuma veidošanā. Tomēr dažādu apstākļu pēc informācija ir nepilnīga, dažkārt noklusēta vai sagrozīta. Pētījuma gaitā atklājās daudzi vēl nezināmi izdevumi, kuru vērtība mūsdienās ir būtiski pieaugusi.

Secinājumi. Latvijas Universitātes krājums kalpo pētnieciskajam darbam gan saturiski - tajā ietvertu vērtību nepastarpinātai izmantošanai, gan pats par sevi ir vēstures pētniecības objekts, sniedzot papildus liecības caur saglabāto informāciju par Latvijas Universitātei piederīgo cilvēku ieguldījumu savas *Alma Mater* attīstībā. Atsevišķu indivīdu krātās kolekcijas, kas nonākušas LU rīcībā, prasa īpašu attieksmi - maksimālu saglabātību un adekvātu publicitāti. Nav izslēdzama arī radoša pieeja, veidojot jaunas kolekcijas esošā krājuma popularizēšanai.

Vēres:

1. *Latvijas Universitāte divdesmit gados: 1919-1939. 1. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939.*
2. *Latvijas Universitātes Bibliotēka. Inventāra grāmatas (1919-1992). (Nepublicēts materiāls)*
3. *Latvijas Universitātes Bibliotēka. Latvijas Universitātes Bibliotēka laikmetu griežos. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.*
4. *Latvijas Universitātes Bibliotēka. Materiāli no LU Bibliotēkas arhīva Reto grāmatu un rokrakstu krājumā: atskaites, pārskati, darbinieku atmiņas, piezīmes (Nepublicēti materiāli)*
5. *Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitātes zinātniskā bibliotēka: vēsture, fondi, katalogi, lasītāju apkalpošana. Rīga 1963.*